

Сербин Р. А.,

здобувач кафедри адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
старший науковий співробітник

ПРИРОДА ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОЇ ТА ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОЇ ФОРМ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У даній статті виокремлено та охарактеризовано освітньо-культурну та духовно-релігійну форми благодійної діяльності, якими є: меценатська, філантропічна діяльність та альтруїзм.

Ключові слова: освітньо-культурна, духовно-релігійна форма, меценатська діяльність, філантропічна діяльність, альтруїзм, благодійні організації, благодійна діяльність.

Постановка проблеми. Дану проблематику досліджували такі науковці, як: В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, Д.А. Александров, Р.Г. Апресян, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк, І.Л. Бородин, О.В. Безпалько, Є.В. Донін, О.М. Донік, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Д.М. Лук'янець, С.В. Матяж, Р.С. Мельник, С.А. Ошеров, С.В. Тихомиров, Б.Г. Тукумцев, Л.А. Сенека, О.О. Стрельникова, О.Г. Стрельченко, В.К. Шкарупа, Б.Ю. Шапиро, Є.Б. Царапкіна тощо. Ця тема настільки актуальна, що спонукає до подальшого її дослідження.

Мета статті – ґрунтовне дослідження особливостей та природи освітньо-культурної та духовно-релігійної форми благодійної діяльності та здійснення їх класифікації на меценатську, філантропічну діяльність та альтруїзм.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи правову категорію «благодійна діяльність», варто зупинитися на таких формах даного виду діяльності, як освітньо-культурна та духовно-релігійна форми благодійної діяльності, до яких нами віднесено: меценатська, філантропічна діяльність та альтруїзм.

Однією із фундаментальних класифікаційних груп благодійної діяльності є освітньо-культурна форма, до якої нами включено меценатську діяльність.

Так, відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» однією з форм благодійної діяльності є меценатська діяльність, яка визначається як благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень, яка здійснюється у порядку, визначеному цим Законом та іншими законами України. Законодавчо закріплене визначення, на нашу думку, є вузьким та не розкриває мети здійснення меценатської діяльності, так як у ньому визначаючи лише сфери діяльності.

В проекті Закону України «Про меценатство» [1] зазначається, що меценатська діяльність – це добровільна безкорислива матеріальна, фінансова, організаційна, консультативна та/або інша підтримка меценатами або меценатськими організаціями набувачів меценатської допомоги в галузі культури та мистецтва у розмірі, що є не меншим від мінімального меценатського внеску, з метою розвитку та збереження культурного надбання України. При цьому меценатами запропоновано вважати фізичних осіб, що здійснюють меценатську діяльність або передають майно чи надають іншу допомогу меценатській

організації у розмірі, що є не меншим від мінімального меценатського внеску. Водночас мінімальний меценатський внесок – це будь-яка за формою одноразова допомога набувачу меценатської допомоги в еквіваленті 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян від фізичних осіб або еквіваленті шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян від юридичних осіб.

У соціологічній енциклопедії визначено, що меценатська діяльність – це підтримка розвитку культури, мистецтва, науки, надання різного роду допомоги творчим працівникам, органам з боку тих, хто володіє такими можливостями (організації, приватні особи тощо) [2, с. 543].

Енциклопедичним словником викладача меценатська діяльність визначається (лат. – діяльність багатого покровителя) як вид добровільної, безоплатної матеріальної допомоги, яка надається діячам культури, культурним установам з боку багатих та впливових покровителів. Меценатство сприяє розвитку культури, виявлення та вирощуванню талантів. Мотиви меценатства можуть бути самі різні: любов до мистецтва, пам'ять про минуле, вдячність за підтримку, «для душі» і заради спасіння душі тощо [3].

Л.Я. Лавриненко вважає, що меценатська діяльність – це діяльність, що спрямована на підтримку та стимулювання різного роду творчих ініціатив в області мистецтва, освіти і культури. Для меценатства характерно, що фінансування при цьому відбувається у вигляді приватних дарів чи грошових внесків без безпосереднього розрахунку на отримання взаємної прямої чи прихованої вигоди [4, с. 63].

О.В. Марченко вважає, що меценатська діяльність – це добровільне надання благодійниками коштів, іншого майна та майнових прав, спільно чи індивідуально для захисту, збереження, придбання, відновлення, дослідження або вдосконалення творів мистецтва, об'єктів культурної спадщини, розвитку освіти, запровадження новітніх інформаційних технологій в сфері науки, здійснення наукових досліджень [5, с. 18]. При цьому треба звернути увагу не те, що науковці у визначеннях категорій «меценатська діяльність» не визначають суб'єктів цієї діяльності, а О.В. Марченко узагальнила їх «як благодійники».

У контексті визначеного вважаємо, що меценатська діяльність – це надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги благодійників (фізичних та юридичних осіб), яка надається у сфері мистецтва, науки, культури, освіти та окремим творчим працівникам, з ціллю збереження, створення та розповсюдження духовних цінностей в суспільстві, сприяння розвитку творчих і духовних основ особистості.

Особливості меценатської діяльності:

- 1) є особливою формою благодійної діяльності;
- 2) є добровільна, безоплатна та безкорислива матеріальна допомога благодійників;

3) надається у сфері мистецтва, науки, культури, освіти та окремим творчим працівникам;

4) ціллю є збереження, створення та розповсюдження духовних цінностей в суспільстві, а також сприяння розвитку творчих і духовних основ особистості.

Разом з тим, слід виокремити наступні основні цілі меценатської діяльності:

1) надання добровільної, безоплатної та безкорисливої матеріальної допомоги;

2) збереження, створення та розповсюдження духовних цінностей в суспільстві;

3) допомога у розвитку творчих і духовних основ особистості;

4) сприяння підвищенню престижу та ролі освітньо-культурної сфери діяльності у суспільстві.

Наступною для характеристики є духовно-релігійна форма благодійної діяльності, до якої нами віднесено філантропічну діяльність та альтруїзм.

Філантропічна діяльність є специфічною формою благодійної діяльності. Так, філантропічна діяльність була відома ще з давніх часів. Протягом усієї історії людства існувала потреба у захисті знедолених, допомозі ближньому в його стражданнях та бідності тощо. За часів Київської Русі в ролі головного філантропа виступала церква, при храмах та монастирях якої створювалися школи для дітей-сиріт, притулки тощо. Пізніше функцію створення різних опікунських установ взяла на себе держава, зокрема значні кошти на благодійництво, розвиток мистецтва та культури спрямовувалися членами імператорської родини. Наприкінці XIX століття ініціатива у філантропії перейшла до приватних осіб й стала престижною формою соціальної поведінки та всіляко заохочувалася державою.

Тлумачний словник В.І. Даля визначає філантропічну діяльність як людинолюбство, турботу про покращення життєдіяльності людства через створення притулків, безкоштовних шкіл, при чому саме філантропічне суспільство є людинолюбне. Сам благодійник-філантроп вважався тією особою, яка посвятила себе для користі іншого [6, с. 132].

Одночасно, філантропічна діяльність – це особливий рід справи, за допомогою якого матеріальні чи духовні ресурси приватної особи в добровільному порядку надаються господарем з метою допомоги нужденним людям. Благодійні кошти можуть використовуватися для вирішення соціальних питань, а також для поліпшення умов життя суспільства і кожного його члена [7].

Філантропічна діяльність – це організована діяльність, що носить, як правило, характер безособовості [8].

Приклади філантропічної діяльності часто перетинаються з прикладами благодійної діяльності. При цьому слід відзначити, що однією із найдавніших форм філантропічної діяльності була милостиня і піклування про убогих, переважно при церквах і монастирях. У ролі матеріальних і духовних ресурсів приватної особи можуть виступати грошові і матеріальні засоби, можливості і психологічна сила людей. Саме філантропічна діяльність здійснюється за певною схемою, по кожній індивідуальній програмі для кожної людини чи організації. Пожертвування університетам та інститутам, лікарням і церквам, проектам з екології та захисту тварин, так само як і у фонди, що покладають на себе відповідальність за розумне розділення всіх матеріальних засобів, – все це філантропічна діяльність незалежно від того, чи йдуть зібрані кошти на допомогу біднякам або на допомогу осіб, які просто потребують певних

благ. Філантропічна діяльність, крім усього іншого, має вираз у ситуаціях екстреної негайної допомоги, наприклад, голодуючим, замерзаючим або жертвам катастроф. Глобальні державні та міжнародні благодійні дії з метою надання невідкладної рятівної допомоги яких-небудь містам, великим районам і навіть націям, що потрапили в ситуацію гострої потреби через стихійного лиха, військових дій чи економічних криз, робляться дуже часто, із завидною регулярністю, зокрема це можна спостерігати за останні роки.

Водночас, філантропічна діяльність – це завжди цілеспрямована, програмно організована, планомірна, зорієнтована на позитивний практичний результат діяльність. Також очевидно, що плануванню підлягає не лише виконавча робота організації. Виходячи зі своїх статутних завдань, вона приймає рішення, формує програми, розробляє або ініціює проекти. Через визначення цільових завдань і пріоритетів, програмування та проєктування філантропічна організація в тій мірі, в якій її діяльність має суспільний резонанс і соціальний ефект, здійснює певну політику, стверджує свою ідеологію чи філософію. Необхідний поворот у громадській думці для усвідомлення очевидності того, що організована філантропія – це не підвищена в масштабах милостиня, а це один із механізмів, що забезпечує стабільність розвиненого громадянського суспільства [7].

Варто відзначити, що на законодавчому рівні визначення даного поняття взагалі відсутнє.

На наш погляд, **філантропічна діяльність** – це особлива форма благодійної діяльності, яка заснована на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертвувані власним часом, іміджем для заступництва нужденних, шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також, для поліпшення умов життя суспільства.

Слід виокремити наступні особливості філантропічної діяльності:

1) особлива форма благодійної діяльності;

2) заснована на любові до людей, доброзичливому ставленні до людини взагалі;

3) полягає у жертвуванні власним часом, іміджем задля заступництва нужденних;

4) надається шляхом безкорисливої та безадресної допомоги;

5) провадиться з метою поліпшення умов життя суспільства, кожного його члена та покращення життєдіяльності людства.

Наступною духовно-релігійною формою благодійної діяльності є альтруїзм.

Треба відзначити, що ще у XX столітті альтруїзм визначався як особливий прояв гуманістичної уяви та поведінки особи, що і стало предметом соціологічних та соціально-психологічних досліджень такого поняття, яке містило в собі особливість «допомагаючої поведінки». В наукових дослідженнях альтруїзм аналізували в контексті практичних відносин між людьми, а матеріалом слугували накопичені в суспільстві форми солідарності, благодійності, взаємодопомоги й т. д. Альтруїзм також аналізувався в контексті благодійної діяльності.

По-перше, слово це прийшло до нас з французької мови «altruisme», а туди потрапило із загальної для романських мов латинської лексики. У його основі – корінь «alter», що має значення «інший», а суфікс «ізм» є міжнародним і добре чутий всім, хто говорить хоча б однією європейською мовою.

По-друге, до цього слова легко підбираються споконвічно російські синоніми безкорисливість, людинолюбство, самовід-

даність і один повноцінний антонім – егоїзм, тобто себелюбство [9]. Даний термін введений французьким філософом і засновником соціології О. Контом, як протилежний за змістом терміну «егоїзм».

Водночас, в словниковій літературі під поняттям «альтруїзм» (фр. altruisme, від латин. alter – інший) прийнято розуміти:

– діяльність, що заснована на моральних принципах, яка передбачає безкорисливе служіння іншим людям та готовність жертвувати задля їхнього блага на противагу особистим інтересам [10];

– систему ціннісних орієнтацій особистості, при яких центральний мотив і критерій моральної оцінки є інтереси іншої людини чи соціальної спільності [11];

– діяльність, що полягає у безкорисливій турботі на благо інших людей [12, с. 165; 13].

Таким чином, ознаками альтруїзму є: 1) форма діяльності; 2) особиста ціннісна орієнтація творити благо діло; 3) альтруїст має бути наділений високими моральними цінностями; 4) формою вираження є безкорислива турбота на благо інших людей.

Д.М. Ушаков альтруїзм розуміє як прагнення до діяльності на користь інших, бажання принести користь ближньому, відсутність самолюбства [14].

С.І. Ожегов альтруїзм трактує як готовність безкорисливо діяти на користь інших, не рахуючись зі своїми особистими інтересами [15, с. 130].

Деякі науковці при визначенні поняття «альтруїзм» наголошують на тому, що це є: по-перше, принцип життєвої орієнтації особистості; по-друге, діяльність особистості по творенню блага для іншого. Так, наприклад, О.В. Марченко альтруїзм визначає як принцип життєвої орієнтації особистості, згідно з яким благо іншої людини більш важливе і значуще, ніж власне благо й особисті інтереси (цей принцип протилежний егоїзму), та передбачає, що благодійник готовий до здійснення діяльності, спрямованої на вирішення важкої життєвої ситуації благоотримувачів, при цьому інтереси останніх виходять на перший план.

Отже, центральною ідеєю альтруїзму є ідея безкорисливості як непрагматично-орієнтованої діяльності, виконуваної в інтересах інших людей, яка не передбачає отримання реальної винагороди. Альтруїзм може стати усвідомленою ціннісною орієнтацією, що визначає поведінку особистості в цілому, тоді він перетворюється на сенс життя особистості.

Узагальнюючи викладені точки зору щодо розуміння поняття «альтруїзм», вважаємо, що **альтруїзм** є формою благодійної діяльності, що заснована на моральних та гуманістичних принципах, що полягає у діяльності людини, яка ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне виокремити наступні ознаки альтруїзму:

- 1) формою благодійної діяльності;
- 2) заснована на моральних та гуманістичних принципах;
- 3) полягає у діяльності людини;
- 4) передбачає безкорисливе служіння людям;
- 5) ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів;
- 6) готовність жертвувати задля їхнього блага на противагу особистим інтересам.

Наступною формою благодійної діяльності є миротворча діяльність.

На сьогоднішній день у світі склалася складна й небезпечна проблема, яка виникла у зв'язку із появою суперечностей

в реалізації двох принципів: принципу суверенітету й територіальної цілісності держав та принципу самовизначення народів. Саме тому для України сьогодні, як ніколи, її миротворча діяльність має основне значення, оскільки вона розглядається, з одного боку, як засіб зміцнення її національної безпеки через створення стабільного зовнішньополітичного середовища, а з іншого – як її внесок у зміцнення загальноєвропейської безпеки і побудову нової стабільної і безпечної Європи. Завдяки миротворчій благодійній діяльності Україна стверджує себе як повноправний суб'єкт міжнародних відносин, підвищує свій міжнародний авторитет і демонструє миролюбну політику [16].

Стратегічний курс України на європейську інтеграцію передбачає її активну політику та глибоке співробітництво в галузі безпеки з такими організаціями, як НАТО, ЄС, ОБСЄ. Очевидно, що саме в межах цих організацій формуватиметься майбутнє європейської безпеки [17, с. 1].

В словниковій літературі під миротворчою діяльністю розуміється вид суспільної діяльності, яка спрямована на ліквідацію загрози війни або ж на її припинення; а також спрямована на мирне співробітництво, взаємодію, щирі, доброзичливі, мирні відносини до всіх оточуючих [18, с. 145].

Миротворча діяльність – це діяльність, спрямована на досягнення угоди між конфліктуючими сторонами головним чином за допомогою мирних засобів, а саме: через підтримання миру, зміцнення миру та миробудівництво в постконфліктний період. У міжнародному лексиконі вкоренилися два поняття, два визначення дій ООН щодо врегулювання конфліктів: «peacekeeping» і «peacemaking» («підтримання миру» і «зміцнення миру»). Іноді ці поняття вживаються без необхідного врахування сутності миротворчої діяльності ООН. Слід також відзначити, що були спроби ототожнити та змішати ці два поняття. Однак слід пам'ятати, що підтримання миру – це дії, пов'язані з розгортанням у районі конфлікту груп спостерігачів, військових контингентів і/або поліцейського, а часто й цивільного персоналу ООН з метою сприяння додержанню досягнутих угод про припинення вогню. Головна мета підтримання – припинити кровопролиття, роз'єднати конфліктуючі сторони. Зміцнення миру спрямоване на остаточне врегулювання конфлікту політичними методами шляхом переговорів та укладення відповідних угод. Миробудівництво в постконфліктний період – це дії на підтримку владних структур у їх зусиллях, спрямованих на недопущення повторних вибухів конфлікту [19; 20].

Важлива роль благодійників та благодійних організацій, на нашу думку, проявляється саме у здійсненні миротворчої діяльності. Її основними завданнями є: проведення операцій із відбудови миру, які включають заходи, спрямовані на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період із використанням як військових, так і невійськових засобів. Головна мета цієї діяльності полягає у запобіганні повторення конфлікту.

Так, О.В. Марченко відзначає, що миротворча благодійна діяльність – це форма благодійної діяльності, яка проявляється в наданні активної допомоги мирному населенню харчами, медикаментами, одягом у зонах воєнних дій з боку миротворців та миротворчих організацій. Це також стосується і тих регіонів, що потерпають (потерпіли) від стихійних лих та катастроф. Саме там благодійність – справжнє благо, яке має цілком конкретний практичний вираз. Дозволимо собі не погодитися із визначенням миротворчої благодійної діяльності науковця О.В. Марченко, так як, проаналізувавши миротворчу благодій-

ну діяльність, ми вважаємо, що саме ця діяльність не включає у себе «допомоги мирному населенню харчами, медикаментами, одягом у зонах воєнних дій», це є основним видом волонтерської діяльності, а ніяк не миротворчої.

Висновки. Миротворча діяльність – це специфічна форма благодійної діяльності, яка проявляється у наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню через проведення операцій із попередження конфліктів, встановлення, підтримки та будівництва миру, а також проведення заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період та запобігання повторення конфлікту.

Треба відзначити, що у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» взагалі відсутні норми, які визначають форми благодійної діяльності. Саме тому формами благодійної діяльності є:

– філантропічна діяльність – це особлива форма благодійної діяльності, яка заснована на любові та доброзичливому ставленні до людини, жертвуванні власним часом, іміджем задля заступництва нужденних, шляхом надання безкорисливої та безадресної допомоги, а також, для поліпшення умов життя суспільства;

– альтруїзм є формою благодійної діяльності, що заснована на моральних та гуманістичних принципах, яка полягає у діяльності людини, яка ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище особистих інтересів;

– миротворча діяльність – це специфічна форма благодійної діяльності, яка проявляється у наданні благодійної, безкоштовної допомоги мирному населенню через проведення операцій із попередження конфліктів, встановлення, підтримки та будівництва миру, а також проведення заходів, спрямованих на відновлення життєдіяльності найважливіших елементів інфраструктури та цивільних інститутів країни у постконфліктний період та запобігання повторення конфлікту».

Література:

1. Про меценатство: Проект Закону України від 22 вер. 2004 р. – № 6176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Социологическая энциклопедия: В 2 т. – Т. 1. – Руководитель научного проекта Г.Ю. Семигин. Главный редактор В.Н. Иванов. – М. : Мысль, 2003. – 694 с.
3. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://spiritual_culture.academic.ru/1252
4. Лавриненко Л.Я. Меценатство и благотворительность: история развития / Л.Я. Лавриненко // Школа. – 2001. – № 2. – С. 63-68.
5. Марченко О.В. Адміністративно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Марченко. – К. : Національна академія внутрішніх справ. – 2014. – 218 с.
6. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. – М. : Изд-во иностр. и нац. словарей, 1955. – Т. 1. – 1955. – 885 с.

7. Філантропія // Медичний Журнал: Детально про здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://joywoman.ru/page/filantropija>
8. Філантропія: милостиня чи соціальна інженерія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://refs.co.ua/52244-Filantropiya_milostyny_a_ili_social_naya_inzheneriya.html
9. Что такое альтруизм и нужно ли жертвовать собой для других? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rutvet.ru/inchto-takoe-al-truizm-i-nuzhno-li-zhertvovat-soboy-dlya>
10. Економічна енциклопедія. Словopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopedia.org.ua/38/53392/377185.html>
11. Карпенко Л.А., Петровський А.В., Ярошевський М.Р. Короткий психологічний словник / Л.А. Карпенко, А.В. Петровський, М.Р. Ярошевський. – Ростов-на-Дону: «ФЕНІКС». – 1998. – 239 с.
12. Юридический энциклопедический словарь / Глав. ред. А.Я. Сухарев; ред. кол.: М.М. Богуславский, М.И. Козырь, Г.М. Миньковский и др. – М. : Сов. энцикл., 1984. – 415 с.
13. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т.Ф. Ефремова. – М. : Русский язык, 2000. – 346 с.
14. Толковый словарь русского языка в 4 томах / Ред. проф. Д.Н. Ушакова. – 1935 – 1940. – Т. 4. – 1940. – 1163 с.
15. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 14-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1983. – 816 с.
16. Миротворча діяльність: організаційно-правовий аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukreferat.com/index.php?referat=53263>
17. Миротворча діяльність України. – К., 2003. – 67 с.
18. Орфографический словарь русского языка. Изд. 9-е. – М. : «Сов. энцикл.», 1969. – 520 с.
19. Миротворча діяльність ООН в сучасних умовах (90-ті рр. і зараз, концепція гуманітарної інтервенції) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/56.htm>
20. Доклад группы по операциям Организации Объединенных Наций в пользу мира. – 2002. – 235 с.

Сербин Р. А. Природа и духовно-религиозной форме благотворительной деятельности

Аннотация. В данной статье выделена и охарактеризована образовательно-культурная и духовно-религиозная формы благотворительной деятельности, которыми являются: меценатская, филантропическая деятельность и альтруизм.

Ключевые слова: образовательно-культурная форма, духовно-религиозная форма, меценатская деятельность, филантропическая деятельность, альтруизм, благотворительные организации, благотворительность.

Serbin A. Nature educational and cultural, spiritual and religious form of charity

Summary. This article pointed out and described the educational, cultural, spiritual and religious forms of charity, which are: patronage, philanthropy and altruism.

Key words: educational and cultural, spiritual and religious form, philanthropic activities, philanthropy, altruism, charitable organizations and charitable activities.